

A NEMZETKÖZI BÜNTETŐBÍRÓSÁG ÉS A TÉNYFELTÁRÓ ÉS BÉKÉLTETŐ BIZOTTSÁGOK KAPCSOLATA EGY ÖSSZETETT ÁTMENETI IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSI RENDSZERBEN*

KIRS ESZTER**

Egy fegyveres konfliktust vagy elnyomó rezsim uralmát követő helyzetben az alapvető kihívások, melyekkel szembe kell néznie az érintett társadalomnak a konfliktus gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális okainak felszámolása; azon főbűnösök elszigetelése a társadalomtól, akik megtervezték, elrendelték az emberi jogszértések elkövetését; az érintett lakosság megbékélésre való ösztönzése, hogy eltávolodjanak a múltbeli eseményektől; olyan intézmények felállításának és működésének elősegítése, melyeknek fő célja a társadalom tagjainak egymáshoz való közelítése.¹ E komplex folyamat központi elemei tehát, melyek megvalósulása nélkül nem kerülhet sor hosszú távú konszolidációra, a múltbeli események tisztázása, a jogszértések áldozatainak kárpótlása valamint az ellenségeskedések során elkövetett súlyos emberi jogszértések elkövetőinek felelősségre vonása, mely intézkedések összességét a nemzetközi jogi irodalom az átmeneti igazságszolgáltatás átfogó elnevezésével illet.

Az átmeneti igazságszolgáltatás egy széles körű fogalom, mely magába foglalja mindazon intézkedéseket, melyek a politikai és társadalmi változást megelőző rendszerben sorra került jogszértések elkövetőinek felelősségre vonásának rendezését és az áldozatok kárpótlását célozza a konfliktusos korszak eseményeinek hiteles tisztázása mellett. Ezen lehetséges intézkedések sorában említhetők a büntetőbírói eljárások mind nemzeti, mind nemzetközi szinten, a tényfeltáró és békéltető bizottságok tevékenysége, a kártérítési programok, de például a nyilvános bocsánatkérési gesztusok is,² valamint a múltbeli események

* A tanulmány az Oktatási és Kulturális Minisztérium Deák Ferenc Ösztöndíjának (0016/2008.) támogatásával készült.

** DR. KIRS ESZTER

egyetemi tanársegéd

Miskolci Egyetem ÁJK, Nemzetközi Jogi Tanszék

3515 Miskolc-Egyetemváros

¹ Antonio Cassese, *Clemency versus Retribution in Post-Conflict Situations*, in 46 COLUMBIA JOURNAL OF TRANSNATIONAL LAW (2007.), 4. o.

² A XX. század végére igen elterjedt jelenséggé vált. Példaként említhető Jacques Chirac

hiteles rögzítése és az azokról alkotott kép egységesítése érdekében tett intézkedések.

Ebben az összetett átmeneti igazságszolgáltatási rendszerben helyet kell tehát, kapjon a nemzetközi és belső büntetőbíráskodás, a tényfeltáró és békéltető bizottságok intézménye és adott esetben a helyi tradicionális eljárások adta lehetőségek kiaknázása is.

Az e testületek közötti viszony szabályozása ugyanakkor korántsem nevezhető problémamentes kérdéskörnek. Megfelelő elhatárolásra kell kerülnie az intézmények mandátumának. A nemzetközi büntetőbíráskodás, illetve az egyre inkább teret hódító Nemzetközi Büntetőbíróság (International Criminal Court, a továbbiakban ICC) feladata a finansziális lehetőségek miatt is elsősorban a legfőbb bűnösök felelősségre vonására szorul. Másfelől a komplementaritás elve nyomán a hazai bírói fórumok e szempontból is elsőbbséget kell, élvezzenek. Alátámasztja e megközelítés helytállóságát, hogy a helyi jogrend megerősítésének feladata a hazai intézmények által valósulhat meg.

A büntetőjogi felelősségre vonás célja mellett azonban egy rugalmasabb igazságszolgáltatás fogalomértelmezés révén az átmeneti igazságszolgáltatás kiemelt céljai között kell, szerepeljen a tényfeltárás és békéltetés is, amit a büntetőbírói fórumok önmagukban nem képesek megvalósítani, és nem is feladatuk az. Éppen ezért önálló intézményként kezelendők, és reintegrációs hatásuk miatt is mára elengedhetetlenül szükségessé váltak. Az ezt célzó speciális intézmények, mint a tényfeltáró és békéltető bizottságok.

Míg a nemzetközi büntetőbíráskodás esetében beszámolhatunk egy a második világháborút követő tényleges megvalósulását megelőző, hozzávetőlegesen félévszázados elméletfejlődésről, a békéltető bizottságok esetében a gyakorlati szükségszerűség vezette az egyes államokat és a nemzetközi közösséget az intézmény létrehozásához. Ily módon a szűk értelemben vett nemzetközi büntetőbíráskodás egy évszázados történetével szemben (melyben fél évszázad elméletfejlődést követett a gyakorlati tapasztalatok gyűjtése) a tényfeltáró és békéltető bizottságok esetében mindössze három évtizedes történetről számolhatunk be, mely időszak kezdetétől a gyakorlati megoldási alternatívák fejlődése jellemző.

bocsánatkérése országa nevében a zsidók deportálásáért, Gerhard Schröderé a náci Németország tetteiért, vagy Bill Clintoné a ruandai események során való tétlenségért, illetve Magyarország esetében az Országgyűlés 2000-ben hozott döntése, mellyel a holokauszt emléknapjává nyilvánította április 16-át, ezzel is emlékezve a magyar zsidók deportálására. Ezen gesztusoknak bár sok esetben nem az áldozatok a tényleges címzettjei, sokkal inkább a nemzetközi közösség, mégsem hanyagolható el pozitív hatásuk.

Az átmeneti igazságszolgáltatás intézményrendszerének ezen újnak nevezhető jelensége az 1980-as években jelent meg először dél-amerikai elnyomó rezsimek uralmát maga mögött hagyó országokban (mint például Chile, El Salvador, Argentína). Ezek a testületek azonban még elsősorban az eltűnt személyek felkutatására fókuszáltak, amely szűk mandátum kiterjesztése és az intézményi keretek adta lehetőségek kiaknázása első ízben az apartheid-rezsim bukását követően valósult meg a dél-afrikai bizottság 1995 és 1998 közötti működése során. Ez a testület már kvázi-bírói funkciókkal, amnesztia-ítélési jogosultsággal lett felruházva.

A napjainkban felállításra kerülő tényfeltáró és békéltető bizottságok fogalma négy alapvető jellemzővel írható körül. A múlt eseményeinek elemzése kerül a testület fókuszába. Nem egyetlen eseményt vizsgál, hanem alapvető célja a múltban, egy meghatározott időszakban elkövetett jogsértésekről egy átfogó kép alkotása. Olyan autoritással bír a testület, ami lehetővé teszi, hogy széles körben hozzájusson a vizsgálatához szükséges információkhoz, és hogy nagyobb biztonságban folytathassa le a sok esetben az aktuális politikai és társadalmi helyzetben érzékeny kérdéseket feszegető vizsgálatait. A békéltető bizottságok negyedik alapvető jellemzője pedig, hogy határozott ideig működik, melynek végeztével a testület vizsgálatainak eredményeit egy általában nyilvánosságra kerülő zárójelentésbe foglalja.³

A békéltető bizottságok és büntetőbíróságok mandátumának elhatárolása

Ezen testületek kapcsán még több kétséget és kérdést vet fel a mandátumok elhatárolása, mint a hazai büntetőbírói fórumok vonatkozásában. Kétségtelen, hogy bármennyire is szolgálja egy békéltető bizottság látszólag megfelelőbb módon a tényfeltárási és reintegrációs célokat, nem engedhető meg, hogy eljárása másfelől a büntetlenség kultúrájának fenntartását támogassa.

Ebből a szempontból igen jelentős szerepe lehet a nemzetközi közösségnek. Ez a szerep pedig magában foglalja a feladatot, hogy az intézmény felállítása és működése során alapos vizsgálat tárgyává tegyék azon kérdéseket, hogy az adott bizottság létrehozatala megfelelően széles körű lakossági támogatáson, demokratikus alapokon nyugszik-e, és a békéltetési eljárás során egyedi és pártatlan vizsgálatokra kerül-e sor. A Nemzetközi Büntetőbíróság előtti eljárás átengedése tekintetében pedig értelemszerűen górcső alá kell, kerüljenek a bírói fórumok esetén is irányadó komplementaritás kritériumok. Az elkövetők

³ Priscilla B. Hayner, *Past Truths, Present Dangers: The Role of Official Truth Seeking in Conflict Resolution and Prevention*, in INTERNATIONAL CONFLICT RESOLUTION AFTER THE COLD WAR. (National Academy Press, Washington DC, 2000.), 341. o.

felelősségre vonás alóli kivonásának szándéka pedig ilyen esetekben még intenzívebb vizsgálódás tárgyává kell, váljon. Ilyen értelmű kontroll alá kell, hogy tartozzanak a helyi tradicionális eljárások is.

E tekintetben rendkívüli jelentőséggel bír az adott alternatív megoldáshoz fűződő esetleges amnesztia jogszerűségének kérdése. Az elkövetők kiemelkedően magas száma elkerülhetetlenné teheti a kisebb súlyú bűnök elkövetőire vonatkozóan az amnesztia meghirdetését. Ilyen esetekben azonban érdemes beépíteni a bünvádi és tényfeltárási eljárásokba, hogy ezen intézkedés hiánya ne vezessen *de facto* amnesztiák esetleges odaítéléséhez, ami a büntetőjogi rendszerbe vetett bizalmat aknázhathatja alá. Az amnesztia meghirdetésének másfelől meg kell felelnie a nemzetközi jog adta elvárásoknak. Feltételesnek kell lennie, a dél-afrikai minta szerint⁴ lehetőleg az elkövetés körülményeinek feltárásának követelményéhez kötődnie, az érintett társadalom által is támogatottnak, és korlátozottnak kell lennie, melynek értelmében nem terjedhet ki a legsúlyosabb nemzetközi büntettek elkövetőire, kizárólag amennyiben a körülmények elkerülhetetlen szűkséget teremtenek erre.

Az *ultima ratio* jelleggel meghirdetett amnesztia odaítélésének egyedi vizsgálatok alapján kell megvalósulnia. Ezeket a vizsgálatokat gyakorlatilag kevésbé valószínűen, elméletileg lefolytathatja és az amnesztiáról alkotott döntéseket meghozhatja egy kvázi-bírói funkciókkal és jogkörökkel felruházott tényfeltáró és békéltető bizottság, amennyiben sikerül biztosítani a testület működése során az alapvető eljárásjogi garanciákat. A bizottság előtt zajló eljárások során is garantálni kell a megfelelő jogi képviselést, valamint a hatékony tanúvédelmet, mely kérdések együttműködési területet is jelenthetnek a bizottságok és bíróságok között.

A bizottságok és bíróságok mandátumának elhatárolása tekintetében irányadó szempont kell, legyen az elkövetett bűn súlya, az elkövetésben betöltött szerep, az elkövetett tettek száma és az elkövető életkora. Az e tekintetben hozott egyedi döntések pedig egy intézmények közötti együttműködés útján kell, megszülessenek, hiszen a büntetőbírói fórumok ebben való egyértelműen erőteljesebb státusza a büntetőjogi eljárás eszközévé egyszerűsítheti a bizottságot, ami elrettentő tényezőt jelenthet az önkéntes részvétel tekintetében. Ugyanakkor egy megosztott hatáskör optimális megoldás lehet.

⁴ Az amnesztia megítélésének feltétele a bűncselekmény elkövetésének háttérében álló politikai motívum volt. Az amnesztiáért folyamodó jóhiszemű feltevése, miszerint tetteivel valamely felszabadítási szervezet, vagy a kormányerők céljait szolgálta, bizonyítottá kellett, hogy váljon. További feltétel volt, hogy az adott tett elkövetésére 1960. március 1. és 1997. május 11. között került sor, és az elkövető a tetteivel kapcsolatos összes releváns tényt felfedte a Tanács előtt tett vallomásában.

Az intézmények hatáskörének problematikája különösen kényes kérdéshez vezethet az ICC esetében is, amikor a bíróság eljárásának felfüggesztése tűnik szükségesnek a béke megóvása, illetve a békétárgyalások folyamatának elősegítése érdekében. Veszélyes terep ez azonban, hiszen ily módon könnyen válhat egy pártatlan bírói testület politikai eszközzé.⁵ Ennek is köszönhető az ellenállás a Bíróság részéről egy eljárás-felfüggesztési döntéssel szemben.⁶ Másfelől az ennek eshetőségét élesen ellenző álláspont sem felel meg annak a felelősségnek, mely a Bíróság konfliktusos helyzetekre gyakorolt hatásából adódik. Éppen ezért a jövőre nézve rendkívüli kihívást jelent azon kérdés tisztázása, hogy a Bíróságnak mennyiben feladata az eljárások lefolytatása kapcsán a konfliktusos szituációkat övező politikai és társadalmi körülmények mérlegelése.

⁵ Az Észak-Uganda ügye kapcsán vád alá helyezett személyek a Juba békétárgyalásoktól való távollétüket helyezték kilátásba, amíg a vádemelés érvényben van velük szemben. Ebben a helyzetben a béke érdekének súlyozott figyelembevétele okán tett engedmény, nevezetesen a vádemelés automatikus visszavonása súlyosan negatív precedenst teremtené azt a benyomást sugallva, hogy a békétárgyalásokkal való manipulálás eszközével eredményesen élhetnek a nemzetközi büntettek elkövetői a felelősségre vonás elkerülése érdekében, ami hosszútávon éppen az erőszak politikájának engedne teret.

⁶ Az Ügyészi Hivatal részéről ennek megfelelő megközelítés tükröződik 2007-ben az 'igazságszolgáltatás érdeke' fogalom értelmezése kapcsán kiadott politikai nyilatkozatban. Emberi jogi nem-kormányzati szervezetek nyomására a nyilatkozat szigorúan a büntetőbírói felelősségre vonás mellett tette le a voksot, jelentősen szűkítve ezzel az egyébként a Statútum értelmében a Főügyész számára biztosított diszkrecionális jogkört. A nyilatkozatban szereplő érvelés szerint (1) az eljárás felfüggesztése az 53. cikk értelmében csak egészen kivételes esetekben lehetséges; (2) a Főügyész az 'igazságszolgáltatás érdekének' fogalma alatt kizárólag a büntetőjogi igazságszolgáltatás érdekét értheti az eljárás felfüggesztéséről hozott döntés tekintetében; (3) a Statútumban foglalt írott joghoz köteles ragaszkodni a mindenkor Főügyész, melynek értelmében a Bíróság elsődleges feladata a legfőbb bűnösök büntetőjogi felelősségre vonásának biztosítása. Eszerint a Főügyész az 'igazságszolgáltatás érdekének' fogalmát igen szűken kell, értelmezze, nem teheti azt politikai vagy morális megfontolások tárgyává, hiszen különbséget kell tenni a békéhez és az igazságszolgáltatáshoz fűződő érdekek között, az előbbi kérdéskör pedig egyszerűen nem tartozik a Bíróság mandátumába, így a Főügyész sem latolgathatja az ahhoz tartozó tényezőket. A Statútum-beli rendelkezések értelmében pedig fő szabály szerint köteles folytatni a vizsgálatot, ennek érdekében nem köteles bizonyítani, hogy az eljárás megfelelően szolgálja az igazságszolgáltatáshoz fűződő érdekeket, sokkal inkább biztosít egy kivételes jogosultságot az 53. cikk, ha különleges körülmények jellemzik a vitatott szituációt.

E tekintetben ugyanakkor felmerül a számos fórumon vitatott problémakör, a Nemzetközi Büntetőbíróság ragaszkodhat-e a klasszikus büntetőjogi fórumok felelősségre vonás érvényesítésére szűkített mandátumához, vagy el kell-e fogadni a tényt, hogy elkerülhetetlen a világpolitikai arénában aktív döntéshozó szervként való megjelenése. A Bíróság Főügyészen kívüli tisztviselői által is képviselt az az alapállás, miszerint a Bíróság nem politikai jellegű intézmény, így nem mérlegelhet politikai jellegű szempontokat döntései meghozatala során.⁷ A Bíróság működésének és eljárásainak konfliktusokra és a konfliktuson túljutott társadalmakra gyakorolt jelentős hatása miatt ez az álláspont lehet hivatalosan hangoztatott profil, azonban érdemben már nehezen védhető. Nem csak felülről, elvont értelemben kell vizsgálni az ICC eljárásából a helyi viszonyok vonatkozásában adódó lehetséges következményeket, hanem az érintett konkrét személyek szintjén is. A tárgyalások következtében életben maradó vagy újjáéledő konfliktus pedig ilyen perspektívából az élethez való jog további sorozatos megsértéséhez vezethet. Az emberi jogvédelem hatáskörébe tartozó természetes személyek nem válhatnak egy magasabb ideológiai cél megvalósításához, a retribúció minden áron való véghezviteléhez szükséges eszközökké. Lehet ezt az érvet vitatni, hiszen az emberi jogi dokumentumok is teret engednek bizonyos szükségszerű esetekben az alapvető emberi jogok korlátozásának, amennyiben az a közrend és a közösség általános jóléte megköveteli. Azonban ez esetekben sem korlátozhatóak az emberi jogok az ENSZ Alapokmány szellemiségébe ütköző módon.⁸ Ebből adódóan, ha a bűnvádi eljárások következményeként egyrészt az

⁷ Ezt az álláspontot képviselte Mauro Politi, az ICC olasz bírása a European University Institute „Fighting Impunity in a Fragmented World New Challenges for the International Criminal Court” című konferenciáján, 2008. május 23-án Firenzében.

⁸ „(2) Jogainak és szabadságjogainak gyakorlásában mindenki csak olyan korlátozásoknak lehet alávetve, amelyeket a törvény kizárólag mások jogai és szabadságai kellő elismerésének és tiszteltetésének tartásának biztosítása, valamint a demokratikus társadalom erkölce, közrendje és általános jóléte jogos követelményeinek teljesítése érdekében megállapít.

(3) Ezeket a jogokat és szabadságokat semmi esetre sem lehet az Egyesült Nemzetek céljaival és elveivel ellentétesen gyakorolni.

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 1948. december 10., 29. cikk

„A nemzet létét fenyegető és hivatalosan kihirdetett szükségállapot idején az Egyezségokmányban részes államok az adott helyzet által szigorúan megkövetelt mértékben tehetnek olyan intézkedéseket, amelyek eltérnek az Egyezségokmányban vállalt kötelezettségeiktől, feltéve, hogy az ilyen intézkedések nem állnak ellentétben egyéb nemzetközi jogi kötelezettségeikkel és nem jelentnek kizárólag faj, szín, nem, nyelv, vallás vagy társadalmi származás alapján történő megkülönböztetést.”

egyének szintjén sérül az élethez való jog, másrészt a közösség szintjén fennmaradnak vagy továbbszélesednek az ellenségeskedések, kellő nemzetközi jogi megalapozást nyerhet egy eljárás-felfüggesztési döntés.

Mindemellett ilyen esetben felmerül az arányok megállapításának problematikája. Mennyiben van arányban a Bíróság eljárása által biztosított szimbolikus, elrettentési és a jogbiztonság fenntartásához tartozó előny az esetlegesen előidézett „kollaterális kárral”? Lehet az ebben alkotott ítélet mércéje az, hogy összességében az eljárás lefolytatásával vagy annak felfüggesztésével lehet-e erősebb védelemben és tiszteletben tartani az adott emberi joghoz fűződő érték alapvető természetét.⁹

Lehet természetesen azzal az érveléssel élni, hogy a Római Statútumhoz csatlakozó államok tisztában voltak a ratifikációból adódó kötelezettségekkel, tehát bármely egyéb tényező figyelembe vétele nélkül annak rendelkezései maradéktalanul végrehajthatók. Ez a pozitivista megközelítés azonban azon kevésbé szerencsés elméletbe torkollik, mely figyelmen kívül hagyja a Bíróság intézményének természetét is. Jelenleg 108 állam részese a Statútumnak, így az intézmény hatásköre rendkívül átfogó. Az eljárásaival esetlegesen érintett államok jogrendszere igen eltérő egymástól, rendkívül színes képet mutat. Ilyen helyzetben nem engedheti meg magának a testület, hogy figyelmen kívül hagyja konkrét döntéseinek meghozatala során az ezen különbségekből adódó eltérő megoldási módok szükségességét.

Ha azonban nem is tekintünk lehetséges alternatívaként a tényfeltáró és békéltető bizottságokra az ICC eljárása mellett, úgyis számtalan megválaszolandó kérdést teremt egy lehetséges jövőbeli helyzet, amelyben az ICC eljárásával egyidejűleg egy békéltető bizottság is felállításra kerül az érintett államban.

A Nemzetközi Büntetőbíróság és a békéltető bizottságok kapcsolata

Ebben a helyzetben mindenképp megválaszolásra kell, kerüljön a kérdés, hogy az ICC és a békéltető bizottságok alapvetően hogyan viszonyuljanak egymáshoz. Az egyik szélsőséges nézet szerint a bünvádi eljárások veszélyeztetik a békés átmenet folyamatát, éppen ezért a bizottságoknak erős és független intézményeknek kell lenniük. Ezen álláspont képviselői azonban nem veszik

Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 1966. december 16, 4. cikk (1) bek.

⁹ Eric Blumenson, *The Challenge of a Global Standard of Justice: Peace, Pluralism, and Punishment at the International Criminal Court*, in 44 COLUMBIA JOURNAL OF TRANSNATIONAL LAW (2006.), 851-852. o.

figyelembe azt a tényt, hogy a két intézmény közötti viszony szabályozatlansága olyan negatív következményekhez vezethet, mint az érintett személyek önkéntes részvételi akaratának csökkenése a bizottsági meghallgatásokon. A másik szélsőséges vélemény állítása szerint az átmeneti igazságszolgáltatás fő célja a retribúció kell, legyen. Ennek megfelelően a bizottságoknak egyfajta segédszervekként kellene működniük az ICC mellett, teljesítve a feltétlen információátadásra vonatkozó kötelezettségüket. Ebben az esetben még inkább fennállna az elrettentő hatás a békéltetési eljárásban való részvétel tekintetében, aminek eredményeként mindkét intézmény károsulna, értékes vallomások ezreit elveszítve.

Az ENSZ Emberi Jogi Főbiztossága által összehívott, a Sierra Leone-i Különleges Bíróság és békéltető bizottság viszonyának szabályozását tárgyaló munkacsoport konklúziója kell, irányadó legyen ebben a kérdésben arany középútként. E megközelítés szerint a két intézmény működésének alapvető célja eltér egymástól, és mindkét cél elérésére törekedni kell, hogy megvalósulhasson a békés átmenet. David Crane, a Különleges Bíróság volt Főügyészének szavait idézve, mind az igazság, mind az igazságszolgáltatás elengedhetetlen elemei a fenntartható békének.¹⁰ Ennek megfelelően, az intézmények viszonyára nézve a komplementaritás elve kell, érvényesüljön.

Információ-áramlás a Nemzetközi Büntetőbíróság irányában

A békéltető bizottságok és az ICC közötti viszony egyik legjelentősebb aspektusa lesz az információ áramlás kérdése. Ebből a szempontból a megfelelő szabályozás jelentős szerepet játszhat a két intézmény hatékonyságának növelésében. E tekintetben két kérdést kell szemügyre venni, nevezetesen a békéltető bizottságtól történő információáramlást a Büntetőbíróság irányában, valamint az ellenkező irányú folyamatot a békéltető bizottságok felé.

A békéltető bizottságok vallomások ezreit gyűjtik össze valamikori elkövetőktől, áldozatoktól és tanúktól.¹¹ Mindezen vallomások hasznosan járulhatnak hozzá az ICC előtti eljárás felgyorsításához. Másfelől a tényfeltárás és békéltetés céljait sem lehet szem elől téveszteni.

Habár előfordult már, hogy a büntetőbírói fórumok fel voltak jogosítva arra, hogy felülvizsgálják a bizottsági döntéseket az általuk kiszabott szankció és

¹⁰ David M. Crane, *White man's justice; applying international justice after regional third world conflicts*, in 27 CARDOZO LAW REVIEW (2005-2006.), 1684. o.

¹¹ Sierra Leone bizottsága 7 000 vallomást gyűjtött össze, Kelet Timoré több mint 1 400 esetet dolgozott fel, a dél-afrikai békéltető testület pedig összesen mintegy 30 000 vallomást vett fel.

az elkövetett tett közötti arányosság tekintetében, azonban ez a fajta ellenőrzési jogosultság túlmutatna az ICC mandátumának határain. Ugyanakkor azt a lehetőséget számításba kell venni, hogy a vallomások ICC-nek való átadása felgyorsíthatná a bírósági eljárás menetét. Természetesen az nem számít lehetséges alternatívának, hogy a Büntetőbíróság vizsgáljon át minden bizottság által begyűjtött vallomást, de a bizottságot kötelezni lehetne arra, hogy juttassa el hozzá azon vallomásokat, melyek alátámasztják a Római Statútumban említett büntettek elkövetőinek felelősségét.¹² Ez másfelől előidézhetné az érintett lakosságban azt a félelmet, hogy a bizottság előtt tett vallomásaikat felhasználhatják ellenük a bűnvádi eljárásban, ami eltántoríthatja őket a bizottsági meghallgatásokon való részvételtől. Éppen ezért mégiscsak arra a konklúzióra juthatunk, hogy a bizottság előtt tett vallomások nem használhatók fel bűnösséget bizonyító okiratokként a Bíróság előtt.

A bíróság szempontjából is nyilvánvaló, hogy a békéltető bizottságok által gyűjtött nyilatkozatokat nem lehet bizonyítékokként felhasználni, ha azok nem felelnek meg a bíróság előtt megkövetelt kívánalmaknak,¹³ mint például az eskü alatti vallomástétel követelménye. David Crane-nek jó oka volt kijelenteni, hogy nem kívánja felhasználni a békéltető bizottság által gyűjtött vallomásokat a Különleges Bíróság nevében folytatott vizsgálatokhoz. Ugyanakkor ez a megközelítés nem feltétlenül célravezető és indokolt az ICC esetében. Ha a vallomások nem is használhatók fel bizonyítékokként, nagy segítséget jelenthetnek a konfliktussal kapcsolatos alapvető ismeretek megszerzése során.

Másfelől többnyire nem biztosíthatók a vallomást tevő személyek jogai a bizottságok előtt oly mértékben, ahogy az a bíróság előtt teljesül.¹⁴ A békéltető bizottság előtt megjelenő személyek nagy valószínűséggel használhatják a saját nyelvüket a meghallgatásokon, nem lesznek kitéve kényszernek vagy megalázó bánásmódnak, nem fosztják meg őket önkényesen a személyes szabadságuktól, és egy jól szervezett és finanszírozott bizottság esetében a jogi képviselőjük is megoldottá válhat. Ezzel szemben mivel a bizottság fő szabály szerint nem a bűnvádi eljárások előkészítésének céljával jön létre, a meghallgatott személyt

¹² Például a perui békéltető bizottság köteles volt továbbítani a Főügyésznek minden olyan vallomást, mely az érintett személy felelősségét bizonyította egy súlyos büntett elkövetésében.

Eduardo González Cueva, *The contribution of the Peruvian Truth and Reconciliation Commission to Prosecutions*, in 15 CRIMINAL LAW FORUM (2004.), 63. o.

¹³ Rome Statute of the International Criminal Court, 1998. július 17., 69. cikk (1) bek. Rules of Procedure and Evidence of the International Criminal Court, 2002. szeptember 3-10., Rule 66

¹⁴ Rome Statute of the International Criminal Court, 55. cikk; Rules of Procedure and Evidence, Rule 74

nem fogják figyelmeztetni, hogy vallomása felhasználható ellene. Ily módon nem válik biztosítottá a hallgatáshoz fűződő joga. E tényező is bizonyítja, hogy a bizottsági eljárásokon szerzett vallomások nem használhatóak fel a Bíróság által a bűnösséget bizonyító okiratként. Ennek ellenére ezek a bizottság által gyűjtött vallomások hasznos forrásokat jelenthetnek az ICC Ügyészi Hivatala számára az új bizonyítékok fellelése tekintetében. Az emberi jogi és bizonyítással kapcsolatos elvárásokból adódó problémákból fakadóan azonban szerencsésebb ezeket a vallomásokat a vádak megerősítését megelőző vizsgálati szakaszban hasznosítani.

Átláthatóvá és kiszámíthatóvá teheti a viszonyt egy az Ügyészi Hivatal és a releváns bizottság által kötött speciális megállapodás. E tekintetben a perui békéltető bizottság példaértékű, ahol a főügyészi hivatal kötött effajta megállapodást a bizottsággal pontosan körülhatárolva azokat a kérdéseket, melyekben a két intézmény között információ-megosztásra kerülhetett sor. Ilyen kérdésekké váltak az eltűnések és az exhumálások lefolytatása.¹⁵

Bármely esetben kellőképpen meg kell határozni a bizottság felől a Bíróság irányában történő információáramlás feltételeit. A bizottsági eljárás való részvétel tekintetében lehetségesen fennálló akadályozó hatás okán a Sierra Leone-i helyzethez hasonlóan korlátokat kell felállítani. Ebben az esetben három feltételnek kellett teljesülnie: a kért információnak specifikusnak kellett lennie és a vádlott ártatlanságát kellett bizonyítania, valamint nem lehetett hozzáférhető semmilyen egyéb forrásból.¹⁶ Ugyanakkor az ehhez hasonló szigorú szabályozás nem feltétlenül szükséges és célravezető az ICC esetében. Habár nem feltétlenül lehetséges az igényelt dokumentumok egyértelmű azonosítása, legalább a szükséges vallomást tevő személy nevével be kell határolni a kívánt anyagot. A hallgatáshoz való jog biztosításának hiányából adódóan érvelhetünk úgy, hogy csak kimentő bizonyítékokként használhatóak fel a bizottság által felvett vallomások. Ez egy alapvető feltétele a bizottság tényfeltáró tevékenysége hatékonyságának. A magas rangú elkövetők bizottság előtti megjelenését elő kell segíteni, hiszen az ő vallomásuk nélkül nem alkotható átfogó kép a múltbeli eseményekről. E tekintetben az áldozatok igazsághoz fűződő joga nem hagyható figyelmen kívül. Ugyanakkor ha a vallomások csak a vádak megerősítését megelőzően használhatóak fel, és nem pedig bizonyítékokként, létjogosultságát veszti egy effajta feltétel.

¹⁵ CUEVA (2004.), 62. o.

¹⁶ Abdul Tejan-Cole, *The Complementary and Conflicting Relationship between the Special Court for Sierra Leone and the Truth and Reconciliation Commission*, 5 YEARBOOK OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW (2005.), 327. o.

Az egyébként is nyilvános dokumentumok nem okoznak különösebb problémát a hozzáférhetőség tekintetében. Másfelől alapvető feltétel kell, legyen, hogy az Ügyészi Hivatal tiszteletben tartsa azon vallomások titkosságát, melyeket ezzel a feltétellel vett fel a bizottság. A békéltető bizottság azonban nem akadályozhatja meg általános értelemben az információáramlást a Bíróság felé még a bizalmas információk esetében sem, különösen érvényes ez arra az esetre, ha az adott információ döntő jelentőséggel bír a bírósági igazságszolgáltatás tekintetében. Az ügyész köthet olyan megállapodást az érintett állammal, melyben garantálja, hogy nem adja ki harmadik szereplőnek az így szerzett vallomásokat, és kizárólag új bizonyíték generálása érdekében használja fel azokat, a Római Statútum rendelkezéseinek megfelelően.¹⁷ Köthet hasonló megállapodást egy békéltető bizottsággal, vagy a bizottság képviselőjével megbízott hatósággal is. Ugyanakkor effajta megállapodások csak kivételes esetekben köthetők a Bíróság elsőfokú kamarájának felügyelete mellett, hiszen máskülönben komoly aggályokat vethetne fel a szerződéskötés.¹⁸ A felek perbeli jogegyenlőségének elve kiemelkedő jelentőséggel bír a nemzetközi büntetőjogi eljárásokban az ott felmerülő összetett jogi problémák miatt.¹⁹ Ebből adódóan különös jelentőséggel bír a vádlotti jogok garantálása, mint például az, hogy az Ügyészi Hivatal a lehető leghamarabb eljuttassa a védelem képviselőjéhez a felhasználandó bizonyítékokat. Másrészről ezen a ponton sem hagyható figyelmen kívül az áldozatok igazsághoz fűződő joga. A megállapodás megkötését kellőképp indokoló tényező lehet, ha ezen múlik egy magas rangú tisztviselő megjelenése a békéltető bizottság előtt.

Ha az adott információt egy olyan állam bizottságától kívánják beszerezni, mely a Római Statútum Részes Állama, a releváns állam köteles átadni a adott információt a Bírósággal való együttműködésre vonatkozó kötelezettségéből adódóan. Másfelől lehetségesek kivételek ez alól a szabály alól a Statútum

¹⁷ Rome Statute of the International Criminal Court, 54. cikk (3) (e) bek., 93. cikk (8) (b) bek.

¹⁸ A Nemzetközi Büntetőbíróság Fellebbviteli Kamarájának álláspontja szerint az 54. cikk (3) (e) bekezdésének alkalmazása semmiképp nem vezethet a vádlotti jogok sérelméhez az ügyészi eljárás folytán.

Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo, International Criminal Court, Case No. ICC-01/04-01/06 OA 13, 21 October 2008, 42. par.

Thomas Lubanga Dyilo esetében az Ügyészi Hivatal általános gyakorlatot folytatott a különleges megállapodások megkötésével. Emellett nem bocsátotta a védelem rendelkezésére az érintett dokumentumokat az információ átadójának (többek között az ENSZ) hozzájárulása hiányában, ami az eljárás felfüggesztéséhez vezetett.

¹⁹ Antonio Cassese, *INTERNATIONAL CRIMINAL LAW* (Oxford University Press, New York, 2008.), 385. o.

értelmében, amikor a vallomás védelemben részesül a nemzeti jog szabályai szerint, vagy a bizalmasság tiszteletben tartását nemzetbiztonsági érdekek indokolják. Ha az adott vallomást egy olyan állam által felállított békéltető bizottság vette fel, mely nem részese a Statútumnak, az önkéntes szándékon kívül nincs mód arra, hogy az adott államot kötelezzék az információ vagy vallomás átadására.²⁰

Információ-áramlás a békéltető bizottságok felé

Ha elismerjük, hogy az átmeneti igazságszolgáltatás intézményeinek együtt kell működniük a békés átmenet és hosszú távú megbékélés közös céljainak elérése érdekében, felmerül a kérdés, hogy hogyan segíthetné elő az ICC a vele egy időben vagy eljárását követően működő bizottságok munkáját. A Bíróság birtokában lévő archívumok hasznosak lehetnek a bizottságok számára, melyek egy átfogó és hiteles képet igyekeznek alkotni a múltbeli eseményekről. E szempontból előnyt jelent, hogy az Ügyészi Hivatal által gyűjtött feljegyzések igen magas hitelességgel bírnak, amit számos, a Bíróság Eljárási és Bizonyítási Szabályzatában szereplő garancia biztosít.²¹ Az ICC birtokában lévő információk és dokumentumok átadásának teljesítését lehetővé teszik a Római Statútum vonatkozó rendelkezései abban az esetben, ha erre az érintett államnak az ügy kivizsgálása érdekében szüksége van.²² Mivel az irányadó rendelkezés vizsgálatot említ (nem kizárólag bírói eljárásokat), ez alatt érthető egy békéltető bizottság által folytatott vizsgálat is.

Egy másik lehetséges és problematikusabb helyzet, amikor a bizottság egy ICC által vádolt személyt kíván meghallgatni. A Sierra Leone-i Különleges Bíróság által vádolt Sam Hinga Norman korábban ismertetett esete e tekintetben igen tanulságos. A változás Norman véleményében, melynek nyomán részt kívánt venni egy nyilvános bizottsági meghallgatáson egyértelműen a bűnvádi eljárás manipulációját célozta a közvélemény nyomásának eszközével. Éppen ezért a Különleges Bíróság titkársága egy szigorú irányelvet fogalmazott meg a hasonló esetekre nézve. Ennek rendelkezései szerint a Különleges Bíróság bírái lettek feljogosítva annak eldöntésére, hogy a bizottság lefolytathatja-e a meghallgatást, és ott milyen kérdéseket tehetnek fel. Továbbá a meghallgatáson jelen lehetett volna egy bíróság képviselőjében érkező jogász, aki bármikor

²⁰ Rome Statute of the International Criminal Court, 73. cikk

²¹ Rules of Procedure and Evidence of the International Criminal Court, Rule 111 (1) bek.

²² Rome Statute of the International Criminal Court, 93. cikk (1) bek., 93. cikk (10) (a-b) bek.

félbeszakíthatta vagy felfüggeszthette volna a meghallgatást.²³ Kétség kívül adott annak lehetősége, hogy az ICC által vádolt és bizottsági meghallgatáson részt venni kívánó személy hasonló szándékkal jár el. Emellett az is vitathatatlan, hogy egy meghallgatás akár negatív előítéletekhez is vezethet, ami közvetve az ártatlanság védelme elvének sérelmével járhat. Másfelől ezeket az aggályokat eloszlathatja egy egyszerű megoldás, mégpedig a vádlott zárt ajtók mögötti meghallgatása. Ezen kívül a bizottság kötelezettséget vállalhat arra nézve, hogy nem azonosítja az érintett személyt a nyilvános jelentéseiben, amíg a bírósági ítélet meg nem születik. Ily módon összebékíthető az igazságszolgáltatáshoz és az igazsághoz való jog.

Záró gondolatok

A Római Statútum teleologikus értelmezése szerint a Nemzetközi Büntetőbíróságot azzal a céllal hozták létre, hogy véget vessen a nemzetközi bűntettek elkövetőinek büntetlenségének. Másfelől a Statútum Preambuluma szerint feladatait az ENSZ alapelveivel összhangban kell, teljesítse.²⁴ Az Egyesült Nemzetek alapvető célja mindenekelőtt a nemzetközi béke és biztonság megőrzése az igazságszolgáltatás céljainak, elveinek és a nemzetközi jognak megfelelően, a békét veszélyeztető viták feloldásával.²⁵ Abból a tényből fakadóan, hogy egy konfliktust követő helyzetben a hosszú távú béke és konszolidáció csak egy hatékony átmeneti igazságszolgáltatási rendszer működtetése mellett lehetséges, el kell ismerni az annak intézményei közötti együttműködés jelentőségét. Ebben az összefüggésben, közvetve a Nemzetközi Büntetőbíróságnak is feladata, hogy minden lehető erőfeszítést tegyen annak érdekében, hogy elősegítse az együttműködést, és ily módon a Római Statútum háttérben álló alapvető elveknek megfelelően cselekedjen. Másrészről hasonló indokok alapján a békéltető bizottságoktól is az együttműködésre való nyitottság várható el. Ily módon a retributív és resztoratív célokat szolgáló eljárások egymást kiegészítő elemei lehetnek egy összetett átmeneti igazságszolgáltatási rendszernek.

²³ William A. Schabas, *A synergistic relationship: the Sierra Leone Truth and Reconciliation Commission and the Special Court for Sierra Leone*, in 15/1-2 CRIMINAL LAW FORUM (2004.), 44-49. o.

²⁴ Rome Statute of the International Criminal Court, Preamble

²⁵ Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya, San Francisco, 1945. június 26, 1. cikk (1) bek.

Eszter Kirs

RELATIONSHIP BETWEEN THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT AND TRUTH AND RECONCILIATION COMMISSIONS IN A COMPLEX SYSTEM OF TRANSITIONAL JUSTICE

Summary

There are different possible models for the relationship between Truth and Reconciliation Commissions and the International Criminal Court. According to one of the extreme alternatives, criminal prosecutions threaten the process of peaceful transition, therefore, the commissions must be strong and independent institutions and a free flow of information should be ensured towards the ICC. This could lead to the lack of regulation on the relationship between these two institutions that might have negative consequences, such as a decrease of voluntary will of the affected people to participate in the TRC hearings. In this way, both institutions were deprived of essential statements to be given before the TRC by these individuals. The second extreme view could be that since the main aim of transitional justice must be retribution, the affected commissions should function as subsidiary organs of the ICC with an obligation of unconditional information-sharing.

In this case as well, aurea mediocritas should be the way to follow. The main aim of the functioning of the two institutions differs from each other, and both aims are necessary to achieve in order to realize long term reconciliation and a peaceful transition. Accordingly, complementarity should apply to their relationship. The present paper is dedicated to the question how this complementary relationship should be regulated.

The most crucial point of a possible cooperation between TRCs and the ICC is information-sharing. From this point of view, a proper regulation can contribute to the efficiency of both institutions to a large extent. In this regard, two issues are taken into consideration in the paper, namely flow of information from a TRC towards the ICC and, on the other hand, from the Court towards a commission.

Statements taken by a TRC should not be used by the ICC as direct and especially not as incriminatory evidences. At the same time, they could be used by the Office of the Prosecutor for developing familiarity with the relevant conflict in the phases of preliminary probing and investigations prior to the confirmation of charges. In the case of confidential information, special agreements on confidentiality might be concluded by the OTP and the TRC only on an exceptional basis and under the scrutiny of the Trial Chamber in order to ensure fair trial guarantees and on the other hand, to serve the right of the affected population to truth as well. This latter right should be served by the ICC by giving assistance to TRCs transmitting statements and documents, and making it possible for the TRC to organize in camera hearings of high-profile perpetrators accused and detained by the Court.

The proper regulation and facilitation of cooperation is essential so that retributive and restorative justice, and more closely, the ICC and TRCs can be two closely related and complementary elements of transitional justice.